

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ**

ВІСНИК АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 29-30

Київ – 2019

**ВІСНИК
АГРАРНОЇ
ІСТОРІЇ**

29-30'2019

Науковий журнал

Редакційна колегія: Editirial board:

С.О. Білан (заст. гол. редактора)	S.O. Bilan (deputy editor-in-chief)
І.С. Бородай	I.S. Boroday
В.А. Вергунов (заст. гол. редактора)	V.A. Vergunov (deputy editor-in-chief)
С.В. Віднянський	S.V. Bydnjanskij
Вас. М. Даниленко	Bas. M. Danylenko
В.О. Доценко	V.O. Dotsenko
І.І. Дробот	I.I. Drobot
О.Ю. Єліна	O.Yu. Yelina
І.В. Жалоба	I.V. Zhaloba
С.М. Живора (відповід. секретар)	S.M. Zhyvora (executive secretary)
М.П. Жолоб	M.P. Zholob
М.А. Журба (головний редактор)	M.A. Zhurba (editor-in-chief)
І. Ілчев	I. Ilchev
О.С. Каденюк	A.S. Kadenjuk
Д.В. Карєв (заст. гол. редактора)	D.V. Karev (deputy editor-in-chief)
К. Карльчак	K. Karlchak
Н.П. Коваленко	N.P. Kovalenko
В.Ф. Колесник	V.F. Kolesnyk
В.Л. Комар	V.L. Komar
С.В. Корновенко	S.V. Kornovenko
О.М. Кропивко	O.M. Kropyvko
А. Куїк-Каліновська	A. Kuik-Kalinowska
В.І. Марочко	V.I. Marochko
В.В. Марчук	V.V. Marchuk
Н. Мгалоблішвілі	N. Mhaloblishvili
О.А. Мельничук	O.A. Melnychuk
А.Г. Морозов	A.G. Morozov
О.П. Моця	O.P. Motsya
О.Ф. Нікілев	A.F. Nikilev
П. Новаковський	P. Nowakowski
С.С. Падалка (заст. гол. редактора)	S.S. Padalka (deputy editor-in-chief)
В.О. Погромський	V.O. Pogromsky
О.П. Реєнт	A.P. Rejent
Н.І. Романюк	N.I. Romanuk
І.М. Романюк	I.M. Romanuk
С.М. Свистович	S.M. Svistovich
С.М. Тимченко	S.M. Tymchenko
Ф.Г. Турченко	F.G. Turchenko
В.В. Шелепов	V.V. Sheleпов
Н.Б. Щебетюк	N.B. Shchebetyuk

ISSN 2307-3179

Засновники:

- Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова
- Національний університет біоресурсів і природокористування України
- Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України

*Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 19525 – 9325 Р від 13.11.2012 р.*

Наказом МОН України № 1528 від
29.12.2014 р. видання включено до Переліку
наукових фахових видань України

Макетування та верстка:

С. Живора

Комп'ютерний набір:

О. Кропивко, Л. Лановюк

Оформлення обкладинки

А. Мельник

Адреса редколегії:

03037, м. Київ,
вул. Освіти, 6, кім. 16
тел./факс (044) 520-12-05; 258-21-42;
e-mail: visnykai@gmail.com,
kafedra_slovjan@ukr.net;
zhyvora@bigmir.net

Друкується за рішенням:

Вченої ради факультету історичної
освіти НПУ ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 2 від 11.12.2019);

Вченої ради ННСГБ НААН України
(протокол № 16 від 19.12.2019)

Підп. до друку 24.12.2019

Формат 70 x 108 1/16.

Папір офсет. Друк. різогр.

Ум. друк. арк. 32,4 Обл.-вид. арк. 33,0

Наклад 100 прим.

Друк СПД ФО Куц В.М.

*Автори опублікованих матеріалів
несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат,
економіко-статистичних даних, імен та
інших відомостей.*

Черниговец Н. Н.

Бытовое измерение повседневных отношений интернациональных коллективов (1920-1930-е гг.).

На основе использования архивного материала раскрываются особенности бытовой повседневности интернациональных коллективов. Отдельные сюжеты статьи посвящены анализу причин изменения мировоззрения членов иммигрантских коммун.

Ключевые слова: интернациональные коллективы, повседневная жизнь, общественное настроение.

Chernigovets N. M.

Everyday dimension of the everyday relations of international collectives (1920-1930's).

Particularities of everyday life of international groups are revealed basing on the use of profound archival materials. Separate moments of the article are devoted to the analysis of the reasons for the change in the world view of members of immigrant communes.

Keywords: international collectives, everyday life, public moods.

УДК 94(477):331.56/.57:658.114.8«192»

С.М. Свистович

БОРЬБА ПРОФСПЛОК ІЗ БЕЗРОБІТТЯМ В УКРАЇНІ (20-і рр. ХХ ст.)

Встановлено динаміку чисельності безробітних осіб в Україні та визначено причини безробіття протягом 20-х рр. ХХ ст. Розглянуто види матеріальної допомоги, яку за сприяння профспілкових організацій отримували особи, що втратили роботу. Окреслено роль профспілок у створенні бірж праці, залученні безробітних до громадських робіт, та їх працевлаштуванні.

Ключові слова: профспілки, безробіття, Україна, більшовики.

У сучасній історичній науці відбувається переоцінка тих соціально-економічних процесів, котрі мали місце в 20-30-і рр. у радянській Україні. Наразі актуальною є оцінка з нових, вільних від ідеологічних штампів, позицій участі громадських об'єднань у соціально-економічному житті радянської України в 20-30-і рр. 20 ст., зокрема й такого специфічного об'єднання, як профспілки. На нашу думку, актуальним є пізнання радянського суспільства та процесів, що проходили в ньому, економічних процесів у тодішній Україні, феномену індустріалізації, нарешті, соціально-економічної політики радянської держави саме через вивчення історії радянських профспілок, діяльність котрих відображала в радянській Україні саме державну політику.

Завданням статті є проаналізувати соціально-економічну діяльність україно-радянських профспілок, розглянути їх участь у ліквідації більшовицьким режимом безробіття в Українській СРР і 1920-і роки.

Якщо загалом щодо діяльності профспілок є досить численна література періоду 1920-30-х рр., зокрема, про їх організацію, методи роботи тощо, то про діяльність профспілок із покращення життя робітників та ліквідації безробіття виходило літератури дуже мало навіть у зазначений період. Згодом діяльність профспілок розглядалась радянською історичною наукою з точки зору їх участі у здійсненні соціалістичного будівництва та класових позицій. Лише у 1990-і рр. історики по новому підійшли до історії профспілкового руху в Україні. Загальні відомості про їх діяльність подаються у працях О. Мовчан, С. Кульчицького, В. Даниленка. Але діяльність власне профспілок Української СРР із ліквідації безробіття не була об'єктом спеціального наукового дослідження. На початку 20-х рр. нагальною потребою в радянському суспільстві було вирішення проблеми безробіття. Воно було в цей час одним із найгостріших соціальних питань. Під час громадянської війни було зруйновано більшу частину індустрії Російської імперії. Її відновлення йшло повільно,

внаслідок чого значна кількість мешканців міст в індустріальних районах залишилася без роботи. До того ж велика кількість людей почала прибувати до міста із села, не бачачи там перспективи, внаслідок «аграрного перенаселення» [14, с. 32].

Спочатку поверталися робітники, що під час громадянської війни та перших повоєнних років змушені були їхати на село, залишившись без роботи через закриття підприємств. Потім, у період нової економічної політики, коли становище у місті покращилося, туди із села почали прибувати колишні сільські пролетарі, особливо – селянська молодь. За влучним висловом одного з сучасників, «село викидає надлишки свого населення у міські центри, зовсім не узгоджуючись із «поглинальною» здатністю останніх, зовсім не чекаючи запиту із сфери промислової праці» [4, с. 50].

Поповнювали значною мірою лави безробітних і демобілізовані червоноармійці, сотні тисяч яких поверталися до мирної праці після завершення громадянської війни. Внаслідок вищезгаданих процесів з'явилася велика кількість вільних робочих рук, що створювало додаткову напруженість у суспільстві. Господарський комплекс радянської України не міг зайняти всю масу робочої сили. Вирішення проблеми безробіття влада поклала переважно на профспілкові організації. Згідно з пропозиціями Наркомату праці республіки «Про стан ринку праці, безробіття та заходи боротьби з ним» (1924 р.), профспілки мали брати активну участь у подоланні безробіття [19, арк. 23].

У 1924 р. в Українській СРР було 125 тисяч безробітних, що становило 11,4% загальної кількості членів профспілок, у 1925 р. їх було вже 153 тисячі (11,8%), в 1926 р. – (відомості по кожному року подаються станом на 1 жовтня) [14, с. 30]. У деяких регіонах ситуація із безробіттям серед членів профспілок була ще гіршою. Так, на 1 жовтня 1927 р. серед членів профспілок Київського округу було 19,4% безробітних, а на 1 жовтня 1928 р. – 20,7% [10, с. 44].

З 1 січня 1926 р. по 1 квітня 1927 р. кількість безробітних серед членів профспілок Дніпропетровського округу внаслідок великого притоку робочої сили із села зростає більше ніж удвічі (з 9771 до 21808 осіб) [12, с. 50]. Однак зростання в деяких районах Української СРР не було постійним, інколи відбувалося чергування його піднесення і спаду. Зокрема, якщо на 1 квітня 1925 р. на Катеринославщині було 10423 безробітних, то на 1 жовтня того ж року їх чисельність знизилася до 8312, а на 1 січня 1926 р. безробітних в окрузі налічувалося 9771 [13, с. 69].

Переважна більшість безробітних в другій половині 1920-х рр. була некваліфікованою. Так, у 1926-27 рр. на території Лубенського округу серед безробітних було лише 13 % кваліфікованих робітників [2, с. 45]. В Запорізькому окрузі в 1925 р. більшість безробітних теж була чорноробами, в той час як кваліфікованих працівників бракувало [21, арк. 19]. Особливо інтенсивно поповнювалися лави безробітних за рахунок некваліфікованої і малокваліфікованої робочої сили у 1927-28 рр. [3, с. 4]. Хоча були й винятки. Так, зокрема, в Ізюмському окрузі в тому ж таки році 1140 безробітних 75% мали кваліфікацію [21, арк. 18]. Загалом на середину 1920-х рр. по Українській СРР кваліфікованих безробітних було 23,7%, напівкваліфікованих – 19,2%, а некваліфікованих – 57,1% [14, с. 31].

Єдиною галуззю промисловості, де безробіття протягом 20-х рр. мало стійку тенденцію до зниження, була гірнична. Так, якщо на 1 січня 1925 р. безробітних серед членів профспілки українських гірників було 1%, то на 1 січня 1926 р. – лише 1,3% [18, с. 13].

Безробітні становили собою ту соціальну групу, що була джерелом постійної нестабільності в суспільстві. Часто саме безробітні влаштовували страйки та інші акції протесту. Хвилювання серед безробітних в Українській СРР були масовим явищем [22, арк. 49]. У 1924 р. у Полтавській губернії відбувалися заворушення серед безробітних із числа демобілізованих червоноармійців [23, арк. 107]. У 1924 р. в Київському

окрузі безробітні були налаштовані досить войовничо [22, арк. 87]. Серед них траплялися випадки антирадянської агітації, антисемітські настрої [21, арк. 18].

Зростання безробіття становило загрозу для радянського компартійного режиму, оскільки безробітні, виявляючи невдоволення своїм становищем, звинувачували у своєму скрутному становищі й радянську владу. Це змушувало радянське керівництво реагувати. Найвагомішу роль у боротьбі з цим соціальним лихом, згідно з вказівками компартійної верхівки, мали відігравати профспілки.

Практикувалися різні форми допомоги безробітним. Це була й організація безкоштовних обідів, і забезпечення таких, що не мали житла, кімнатами в гуртожитку, і грошова допомога з коштів страхової каси, і так звана «трудова допомога» шляхом організації трудових колективів [7, с. 57]. Останні являли собою організації безробітних, створені для виконання певної спільної роботи на обмежений термін.

Передусім профспілки вживали заходів щодо матеріальної допомоги безробітним. Грошова допомога посідала провідне місце в системі допомоги безробітним, що проводилася профспілками. В 1926-28 рр. середня місячна допомога з безробіття становила 4-6 крб. [10, с. 58]. Загалом вона була незначною, однак профспілки дбали про те, щоб вона поступово зростала; однак це зростання теж було незначним. Розмір грошової допомоги визначався передусім тривалістю трудового стажу, кількістю утриманців у родині безробітного, його кваліфікацією [2, с. 47].

У 1926-27 рр. профспілкові організації Сумського округу виділили для безробітних грошової допомоги на суму 48140 крб. Отримали ці кошти 12035 осіб [8, с. 30]. Профспілковими організаціями Дніпропетровського округу було видано в 1926 р. прямої грошової допомоги з безробіття на суму 282254 крб., у 1927 р. – 368665 крб., а у 1928 р. ця сума становила 271404 крб. [11, с. 37]. Загалом же на боротьбу із безробіттям протягом 1926-28 рр. вони витратили майже 2,3 мільйони крб. [11, с. 71]. Тенденцією зростання допомоги з безробіття була властивою й іншим регіонам Української СРР.

Профспілки, починаючи з 1924 р., створювали спеціальні фонди допомоги безробітним з відрахувань своїх членів — ці фонди наповнювалися завдяки обов'язковим відрахуванням профорганами туди 5-10% від членських внесків і були суттєвим доповненням страхових пунктів, організованих у червні 1922 р. при біржах праці для видачі матеріальної допомоги безробітним. Також створювалися каси допомоги безробітним.

У наданні профспілками допомоги з безробіття враховувалися передусім рівень кваліфікації робітників, факт отримання субсидій держстраху, і обов'язково — наявність профспілкового стажу. Наприклад, у профспілці металістів матеріальна допомога надавалася лише тим безробітним, що мали профспілковий стаж не менше двох років [5, с. 235].

Профспілки надавали своїм членам право безкоштовно користуватися комунальними послугами. Так, зокрема, за рішенням Київської губпрофради на початку 20-х рр. таке право отримали 3,5 тисяч безробітних Києва [17, с. 59].

Профспілки організовували громадські роботи, щоб зайняти вільні трудові ресурси населення. Ці заходи не були радянським винаходом. Подібні заходи практикувалися під час значного безробіття в багатьох країнах у різні часи, зокрема, у Франції в першій половині XIX століття та в США під час «Великої депресії» і мали значну ефективність.

На початку 20-х рр. в Україні ініціаторами проведення громадських робіт для безробітних виступили місцеві органи Наркомату праці та профспілки Одеської губернії. З метою поширення їх досвіду при Держплані України у 1922 р. була створена комісія з організації громадських робіт, до складу якої увійшли й

представники профспілок. Фінансування комісії здійснювалося як за рахунок надходжень із державного бюджету так і за рахунок коштів профспілкових організацій. Ця комісія переважно діяла у великих промислових центрах. Основною формою діяльності вищезгаданої комісії була організація будівельно-комунальних робіт, зокрема, ремонту каналізаційних систем, очищення води для пиття, благоустрою вулиць, будівництву шляхів тощо [5, с. 232]. Оплата праці на громадських роботах була в 2-2,5 рази більшою за розмір допомоги з безробіття. Ті безробітні, що брали участь у громадських роботах, не вилучалися з черги на постійне працевлаштування. В 1926 р. на Київщині на громадських роботах було зайнято близько 2 тисяч осіб [7, с. 57].

Громадські роботи були засобом допомоги безробітним, однак ефект від них був тимчасовим: В цьому випадку можна говорити про подолання окремих симптомів хвороби, а не про її лікування. Загалом громадські роботи проводилися в досить обмежених розмірах [16, с. 39], кількість працюючих на них не перевищувала 5-7 тисяч осіб [5, с. 233].

Починаючи із 1922 року, профспілки організували трудові колективи з безробітних, що були основною формою тимчасової трудової допомоги кваліфікованим робітникам. У 1926 р. профспілковими організаціями Чернігівського округу було створено 27 трудових колективів із безробітних, що налічували 540 осіб [20, с. 38]. Загалом в Українській СРР на середину 20-х рр. було створено більше 800 трудових колективів із безробітних, у яких працювало близько 23 тисяч осіб [17, с. 59], а наприкінці 20-х рр. у трудових колективах України працювало близько 35 тисяч безробітних [5, с. 233].

На перший погляд, кількість цих трудових колективів та безробітних у них була незначною, якщо порівняти із кількістю безробітних у республіці. Однак варто враховувати те, що склад цих трудових колективів змінювався кожні 3—4 місяці, що давало змогу періодично забезпечувати працею 75% безробітних. Періодична змінність складу трудових колективів була передбачена їх статутом. Також варто відзначити те, що трудові колективи можна вважати своєрідною базою перекваліфікації безробітних для підприємств місцевої промисловості й кооперації. Кошти, які витрачалися на організацію трудових колективів, давали значний економічний ефект, однак змінність їх складу проводилася нерегулярно, а інколи й зовсім не проводилася.

Профспілки сприяли органам Наркомату праці в організації та налагодженні роботи трудових колективів, а після їх господарського зміцнення – у переданні для підпорядкування органам місцевої промисловості. Особлива увага зверталася на контролювання охорони праці та дотримання змінності складу трудових колективів [5, с. 233]. Оскільки майже 4/5 членів трудових колективів і значна частина працюючих на громадських роботах входили до профспілок, на профспілкові організації покладалася завдання їх матеріального забезпечення.

Всесоюзна профспілкова нарада при ВЦРПС, що відбулася в травні 1926 р., декларувала організацію у сталих трудових колективах низових профспілкових осередків, а III пленум ВЦРПС дозволив тим особам, що працювали в цих трудових колективах не менше трьох місяців, але не були членами профспілок, вступати до профспілкових організацій. Однак ВЦРПС заборонила створювати профспілкові осередки на громадських роботах і в трудових колективах, де працюючі змінювалися частіше, ніж через 3-6 місяців [5, с. 234].

Одним із заходів з метою ліквідації безробіття було створення бірж праці – державних посередницьких органів найму робочої сили, які задовольняли попит промисловців і пропозиції робітників на працю. Ці установи підпорядковувалися Наркомату праці. Вони були досить ефективним засобом боротьби із безробіттям

[11, с. 70]. Профспілковим органам надавалися повноваження у сприянні діяльності бірж праці щодо виявлення попиту і пропозицій стосовно праці. Профспілки здійснювали контроль за посередницькою діяльністю бірж праці. В місцевостях, де не існувало таких бірж, їх повноваження надавалися профспілкам, щоправда, за умови підзвітності губернським біржам праці щодо регулювання ринку праці [5, с. 229]. До середини 20-х рр. в Українській СРР було створено 42 окружні біржі праці, 10 районних бірж у промислових центрах, також – 38 сезонних пунктів, що теж займалися працевлаштуванням безробітних.

Незважаючи на законодавче розмежування функцій громадських та державних органів, профспілки досить часто перевищували свої повноваження. Вони порушували принцип монополії державного трудового посередництва, який здійснювався через біржі праці.

В березні 1925 р. ВЦРПС видала обіжник про роботу в галузі найму робітників і службовців, у якому було обмежено функції профспілок обліком їх безробітних членів, спостереженням за порядком найму на підприємствах з метою попередження протекціонізму.

Повноваження профспілок щодо контролювання бірж праці й адміністрації підприємств визначалися характером кадрової політики та засобами державного регулювання ринку праці. Оскільки до 1925 р. головним критерієм кадрового відбору була приналежність доспілки, і яка діяла на певному підприємстві, а не кваліфікація працівників, господарники не мали права працевлаштовувати робітників без участі бірж праці та профспілок.

Постанова комуністичної фракції президії ВУРПС від 6 червня 1925 р. декларувала необхідність перегляду пріоритетів кадрової політики і порядку найму робочої сили відповідно до «інтересів економічного розвитку». Згідно з цією постановою повноваження профспілок щодо контролю за діяльністю адміністрації були обмежені, натомість було розширено повноваження бірж праці. Останні мали тісно співпрацювати із профспілками, вони зобов'язувалися регулярно надсилати профспілковим організаціям зібрану інформацію, надавати перевагу профспілковим членам у працевлаштуванні безробітних за умов рівної кваліфікації претендентів на вільні вакансії.

Укладаючи колективні угоди, профспілки домагалися включення до них спеціальних пунктів, які зобов'язували господарські органи набирати робочу силу тільки через біржі праці. Представники профспілок входили до складу різноманітних міжвідомчих комісій, зокрема, комісій з профвідбору підлітків при біржах праці у великих промислових центрах, до складу секцій праці міськрад тощо. Ці комісії займалися питаннями охорони праці, проводили обстеження стану найму робочої сили на підприємствах [3, с. 232].

Профспілки також організовували кампанії, спрямовані на боротьбу з безробіттям. Під час проведення подібних місячників профспілкові організації збирали кошти на допомогу безробітним шляхом встановлення певного відсотку відрахування із прибутків від проведення культурно-розважальних заходів, із прибутків різноманітних установ [19, арк. 18]. Кампанії ці були спрямовані не стільки на реальний, скільки на пропагандистський ефект. Вони мали продемонструвати широкому загалу, що профспілки активно борються з безробіттям. Подібні кампанії, як і всі інші, що проводилися профспілками та іншими громадськими організаціями, мали також сприяти формуванню у населення позитивного ставлення до політики радянської влади.

Працевлаштовуючи безробітних, профспілки передусім мали забезпечувати роботою демобілізованих червоноармійців, потім – своїх членів, а вже потім – усіх

інших [19, арк. 24]. У 1926 р. рада професійних спілок Харківського округу звернулася до адміністрацій місцевих підприємств із проханням приймати на роботу передусім членів профспілок [12, с. 51]. Контроль профспілкових організацій за наймом робітників, який передбачав і заходи з обмеження працевлаштування тимчасових, сезонних працівників посідав значне місце в діяльності профспілок у боротьбі з безробіттям серед своїх членів [11, с. 70].

Під час розгортання боротьби з безробіттям профспілкові організації співпрацювали з Комітетом у боротьбі з безробіттям [2, с. 46], узгоджуючи з ним свою діяльність. Також профспілкові організації створювали курси перекваліфікації безробітних.

Перекваліфікація була досить незначною. В Дніпропетровському окрузі за квітень-липень 1928 р. було навчено і перекваліфіковано лише 710 безробітних, тоді як усього їх було серед членів профспілок на той час майже 28 тисяч осіб [11, с. 70].

Досить значним було безробіття серед підлітків. Їх праця не користувалася попитом через меншу її продуктивність, так само, як праця жінок. Відсоток безробітних серед підлітків завжди був більшим ніж відсоток безробітних серед дорослих чоловіків (безробітних серед жінок теж було дуже багато) Профспілки вимагали від адміністрації підприємств збільшення кількості «броні» для підлітків, тобто надання їм на підприємстві обов'язкового мінімуму робочих місць. Безробіття серед підлітків профспілки долали шляхом їх професійного навчання. Однією з його форм було прикріплення підлітків до кустарів учнями [15, с. 11]. Також профспілки вживали заходів щодо збільшення кількості професійно-технічних училищ, де підлітки могли здобувати спеціальність.

Профспілкове керівництво давало вказівки низовим профспілковим організаціям посилити охоплення безробітних членством у спілках — очевидно, щоб їх легше було контролювати, щоб не допускати заворушень серед безробітних, прикриваючись заявами про те, що «безробітні не мають почувати себе вигнанцями у робітничому середовищі» [4, с. 58]. В той же час профспілки організували окремі зібрання своїх безробітних членів намагалися постійно тримати їх в полі свого зору [16, с. 20].

Зібрання безробітних були потрібні партійній і спілковій номенклатурі для отримання інформації про настрої безробітних і проблеми їх матеріального забезпечення. З цією ж метою було підтримано ініціативу безробітних щодо виборів їх делегатів на профспілкові з'їзди та конференції з правом дорадчого голосу. Однак не всі профспілкові організації запрошували безробітних на свої заходи, деякі були проти присутності безробітних на своїх зібраннях. Профспілкові організації Донбасу використовували іншу тактику: не створюючи спеціальних організацій безробітних, спілки звертали в своїй діяльності увагу і на їх проблеми, розглядали запити своїх безробітних членів на загальних та делегатських зібраннях [6, с. 28].

Позбавлення безробітних рівних прав порівняно з працюючими членами профспілок на спілкових зібраннях і загальне придушення профспілковими організаціями їх самодіяльності позбавляло профспілки впливу на безробітних. Унаслідок цього збори безробітних скликалися профспілками рідко, були нерегулярними, відвідувало їх небагато осіб, до того ж переважно важливі, актуальні питання на цих зібраннях не вирішувалися.

У 1925 р. в окремих окружних відділах профспілок виникли комісії безробітних. ВЦРПС наказала розпустити ці комісії, а обслуговування безробітних членів профспілок покласти на апарат профспілкових організацій. Для контролю за діяльністю безробітних членів профспілок на громадських роботах та в несталих трудових колективах надсилалися уповноважені міжспілкових організацій або комісії із представників зацікавлених галузевих спілок.

Проблема безробіття почала втрачати свою гостроту з розгортанням індустріалізації. Наприкінці 20-х рр. безробіття було зменшено, незабаром гігантські новобудови перших п'ятирічок почали забирати всю вільну робочу силу. Тобто, незважаючи на досить активну діяльність профспілок у боротьбі з безробіттям, все ж таки вони не відіграли провідної ролі в його ліквідації. Саме індустріалізація була причиною різкого зниження рівня безробіття в СРСР і в УСРР зокрема.

Отже, найбільшою заслугою профспілок було те, що вони активно допомагали безробітним, не дозволяли їм люмпенізуватися, а отже, стати потужним джерелом напруженості в суспільстві. Допомогу своїм безробітним членам можна розглядати як одну з найбільш природних функцій для профспілок загалом, тут радянські профспілки діяли як справжні, «класичні» профспілкові організації, тобто як товариства, створені робітниками для взаємодопомоги, для спільного захисту своїх інтересів. Однак і в боротьбі з безробіттям у радянських профспілок виявляється їх специфіка: вся їх діяльність перебуває під прискіпливим контролем владних органів, вона обмежена жорсткими рамками державної політики. Під час переходу до тоталітаризму на початку 30-х рр., профспілки втратили навіть найменшу самостійність у своїй діяльності з вирішення проблеми безробіття, держава повністю взяла під свій контроль діяльність профспілок у цій сфері. Радянські профспілки проводили боротьбу із безробіттям лише з санкції вищих компартійних органів, фактично були не самостійним суб'єктом процесу подолання безробіття, а лише інструментом компартійної влади, що розглядала процес ліквідації безробіття як спосіб зміцнення своєї влади шляхом соціальної стабілізації, «умиротворення» робітничого класу. Тобто, проводячи боротьбу з безробіттям, профспілки реалізували не волю своїх членів, а волю радянської влади. Більшу частину роботи щодо подолання безробіття влада переклала на профспілкові організації, однак не надала їм права проводити самостійну політику в цій сфері.

1. Доклад Президиума Х.Г.С.П.С. Пятому Губернскому съезду профессиональных союзов. Х., 1924.
2. Звіт Лубенської округової ради професійних спілок до 2-5 округового з'їзду (за термін з 1.IV.27 року до 1.IV.27 року). Лубни, 1927.
3. III-му Окружному съезду профсоюзів Сталинщини. Полторагодогарботы ОСПС и профсоюзів округа. Сталино, 1928.
4. *Капитонов И.* Безработица в Советском Союзе // Большевик, 1924, № 5-6.
5. *Мовчан О. М.* Українські профспілки і радянська держава в 20-ті роки. К., 1999.
6. Обзор профработы в Донбассе. Май 1923 – октябрь 1924 г. К V-му губсъезду профсоюзів. Артемовск, 1924.
7. Организованный рабочий Киевщины. Отчет Окружного сонета профсоюзів 1-му Окрсъезду. 28 января 1926 года. К., 1926.
8. Отчет Сумского Окружного Совета Профессиональных союзов XI съезду. За время с 1/I-1926 года по 1/IV-1927 года. Сумы, 1927.
9. Праця та профрух на Київщині. Статистичний збірник. К., 1928. № 3.
10. Праця та профрух на Київщині. Статистичний збірник. Підсумки 1928/29 рр. К., 1930. № 4.
11. Профессиональное движение на Днепропетровщине в 1927 и 1928 гг. (Отчет о деятельности Днепропетровского ОСПС за время с мая 1927 г. по октябрь 1928 г.). Днепропетровск, 1928.
12. Профрбота на Днепропетровщине в 1926 г. Днепропетровск, 1927.
13. Профрбота на Екатеринославщине в 1925 году. Екатеринослав, 1925.
14. Профсоюзы Украины к десятому съезду КП(б)У. Х., 1927.
15. Резолюції II-го окружного з'їзду профспілок Волині від 28 травня – 1 червня 1927 р. Житомир, 1927.
16. Семнадцать месяцев работы профсоюзів на Черниговщине. Чернигов, 1924.
17. *Слуцкий А. Сидоренко Б.* Профсоюзы Украины после победы Великого Октября. М.: Профиздат, 1961. 263 с.
18. Союз горнорабочих СССР в цифрах. Материалы по статистике труда. Вып. IV. М., 1926.
19. Центральний державний архів громадських організацій України (ЦДАГОУ). Ф. 1. Оп. 20. Од. зб. 1960.

20. Чотирнадцять місяців роботи Чернігівської окрпрофради. Чернігів, 1927.
21. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Од. зб. 2119.
22. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Од. зб. 2118.
23. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Од.з б. 1942.

References

1. Doklad Prezidiuma Kh.G.S.P.S. Pyatomu Gubernskomu syezdu professionalnykh soyuzov. Kh., 1924.
2. Zvit Lubens'koi okruhovoi radv` profesiinykh spilok do 2-5 okruhovoho z'yizdu (za termin z 1.1.26 roku do 1.IV.27 roku). Lubny`, 1927.
3. III-mu Okruzhnomu syezdu profsoyuzov Stalinschiny. Poltoragodaraboty OSPS i profsoyuzov okruga. Stalino. 1928.
4. *Kapitonov I.* Bezrobotitsa v Sovetskom Soyuze // *Bolshevik*. 1924. № 5-6.
5. *Movchan O. M.* Ukrayins'ki profspilky` i radyans'ka derzhava v 20-ti roky`. K., 1999.
6. Obzor profraboty v Donbasse. May 1923 – oktyabr 1924 g. K V-mu gubsyvezdu profsoyuzov. Artemovsk. 1924.
7. Organizovannyi rabochiy Kiyevshchiny. Otchet Okruzhnogo soneta profsoyuzov 1-mu Okrsyvezdu. 28 yanvarya 1926 goda. K., 1926.
8. Otchet Sumskogo Okruzhnogo Soveta Professionalnykh soyuzov XI syezdu. Za vremya s 1/I-1926 goda po 1/IV-1927 goda. Sumy. 1927.
9. Pratsia ta profрукh na Kyivshchyni. Statystychnyi zbirnyk. K., 1928. № 3.
10. Pratsia ta profрукh na Kyivshchyni. Statystychnyi zbirnyk. Pidsumky` 1928/29 rr. K., 1930. № 4.
11. Professionalnoye dvizheniye na Dnepropetrovshchine v 1927 i 1928 gg. (Otchet o devatelnosti Dnepropetrovskogo OSPS za vremya s maya 1927 g. po oktyabr 1928 g.). Dnepropetrovsk. 1928.
12. Profrabota na Dnepropetrovshchine v 1926 g. Dnepropetrovsk. 1927.
13. Profrabota na Ekaterinoslavshchine v 1925 godu. Ekaterinoslav. 1925.
14. Profsoyuzy Ukrainy k desyatomu syezdu KP(b)U. X., 1927.
15. Rezolyuciya II-go okruzhnogo z'yizdu profspilok Voly`ni vid 28 travnya – 1 chervnya 1927 r. Zhy`tomu`r, 1927.
16. Semnadsat mesyatsyev raboty profsoyuzov na Chernigovshchine. Chernigov. 1924.
17. *Slutskiy A. Sidorenko B.* Profsoyuzy Ukrainy posle pobedy Velikogo Oktyabrya. M.: Profizdat. 1961. 263 s.
18. Soyuz gornorabochikh SSSR v tsifrah. Materialy po statistike truda. Vyp. IV. M., 1926.
19. Tsentral`nv`i derzhavny`j arxiv gromads'ky`x organizacij Ukrayiny` (TsDAHO Ukrainy). F.1, Op.20; Od. zb.1960.
20. Choty`rnadtsyat` misyatsiv roboty` Chernigiv's'koyi okrprofrady`. Chernigiv, 1927.
21. TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 20. Od. zb. 2119.
22. TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 20. Od. zb. 2118.
23. TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 20. Od. zb. 1942.

Свистович С. М.

Борьба профсоюзов с безработицей в Украине (20-е гг. XX в.).

Устанавливается динамика численности безработных в Украине и определяются причины безработицы в 20-е гг. XX в. Рассматриваются виды материальной помощи, на получения которых при содействии профсоюзных организаций могли рассчитывать лица, потерявшие работу. Определяется роль профсоюзов в создании бирж труда, привлечении безработных к общественным работам, а также их трудоустройстве.

Ключевые слова: профсоюзы, безработица, Украина, большевики.

Systovych S. M.

The struggle of trade unions with unemployment in Ukraine (20s of the XX century).

The dynamics of the number of unemployed in Ukraine is established and the causes of unemployment in the 20s are determined. XX century The types of material assistance are considered, on the receipt of which, with the assistance of trade union organizations, people who lost their jobs could count on. The role of trade unions in the creation of labor exchanges, in attracting the unemployed to public work, as well as their employment, is determined.

Keywords: trade unions, unemployment, Ukraine, bolsheviks.